

УДК 061.23 (497.11 Алексинац) „1877/1944“ (091)

АЛЕКСИНАЧКА ЖЕНСКА ПОДРУЖИНА 1877-1944

Апстракт: *Алексиначка женска подружина је била хуманитарна организација, која је деловала од 1877. до 1944. године на просторима Алексинца и његове околине. Основни циљ, а уједно и задатак због кога је формирана био је да ради на националном, хуманом, привредном и просветном пољу. У свом дугогодишњем раду, уз помоћ Београдског женског друштва, чији је пододбор била Алексиначка подружина, остваривала је завидне резултате. Рад удружења углавном се везивао за стручно образовање и васпитање женске деце, оснивање школе, управљање, финансирање, али и за добротворне и хуманитарне делатности. Оснивањем женске Раденичке школе 1882. године, Алексиначка женска подружина приступила је реализацији својих основних задатака ради чега је и основана. Алексиначка женска подружина своје деловање усмеравала је и на унапређењу занатства, домаће радности, хуманитарне делатности где су претежно укључене чланице и стручно оспособљене ученице. За време ратних година чланице Алексиначке женске подружине и ученице њене женске занатске школе своју активност везивале су за рад у ратним болницама, помоћ рањеницима и борцима на ратишту.*

Било је много примера хуманости и топлине људског срца, али и наде и охрабрења за друштво које се свакодневно борило са сиромаштвом, политичким и економским кризама, неписменошћу и, како би то рекао С. Новаковић, „ко зна чиме све још“....

Кључне речи: *Србија, Београдско Женско друштво, Алексинац, Алексиначка женска подружина, Женска занатска школа Алексинац, права о раду, добротворни фондови, утемељачи, добротвори, часнице, чланице управе, редовне чланице, Управни и надзорни одбори.*

За српско друштво, а поготово за образовање, важну улогу имале

су бројне хуманитарне организације које су деловале у Србији од средине

седамдесетих година XIX века. Само помињање назива – хуманитарне, на први поглед може да наведе на закључак да се њихова улога сводила на пружање помоћи (одеће, обуће, учбеника и др) ученицима, односно школама. Али, није било тако. Делатност хуманитарних организација значајно је премашивала оквире хуманитарне помоћи. Многе од њих, попут Друштва Св. Саве, Женског друштва Београда и њених подружница, Друштва „Краљ Дечански“, Завода за српску сирочад и др, основале су у оквиру својих интерната вечерње, основне, недељно-празничне, женске раденичке школе у којима су се школовала деца без родитељског старања, ратна сирочад или пак она која су била са простора Старе Србије и Македоније. Од каквог је то било значаја, не само са образовног или социјалног становишта довољно говори чињеница да су прва знања у овим школама (Друштво „Краљ Дечански“) стицала и хендикепирана (глувонема) деца. То показује ону другу (хуманитарну) страну српског друштва која је често у историографској, социолошкој и др. литератури само узгред поменута.

Ослобођењем Алексинца од турске власти 1833. године стекли су се услови за несметани друштвени и привредни развој. Као погранична варош према турској царевини Алексинац се веома брзо развијао. За то је велику улогу имао кнез Милош, који је између осталог своју јасну намеру изрекао Стевчи Михајловићу: “Ја сам науман тако, ако бог да, да у Алексинцу подигнем велику варош као кључ сада од Србије, те тако и два главна ђумрука; од турске стране

Алексинац, а од ћесарске Београд”¹.

Тако је већ 1834. године у Алексинцу изграђена и отпочела са радом царинарница и карантин, који су нарочито утицали на даљи привредни развој, где занатство и трговина имају најзначајнију улогу. Царинарница у Алексинцу била је друга по промету одмах иза београдске. Сва роба из Турске за Средњу Европу и обратно пролазила је преко Алексинца. Преко Алексинца се кретала готово целокупна међусобна трговина Србије и Турске. Карантин је био санитарна установа у којој су путници из Турске имали да проведу одређено време, да не би пренели у Србију неку од болести које су као епидемија владале у неким областима Турске.

Године 1836. основан је окружни суд, а 1838. Алексинац је постао седиште округа за срез Алексиначки, Ражањски и Бањски. После Београда и Крагујевца, Алексинац добија 1840. пошту, а 1855. успостављена је телеграфска линија Београд – Алексинац².

Године 1865. у Алексинцу подигнута је фабрика пива, а у Вакупу 1870. почиње са радом млинско индустријско предузеће³. На развој Алексинца и околине утицало је и плодно алексиначко поље. У њему се гајила највише пшеница, кукуруз и чувени алексиначки дуван који је доносио велике приходе и становниш-

¹ Владимир Стојанчевић, Кнез Милош и Источна Србија 1833-1838, Београд 1957. стр.146-147.

² Миодраг Спирић, Историја Алексинца I књ., Алексинац 1995. стр. 7.

³ М. Спирић, Историја Алексинца II књ. Алексинац 2004. стр.315

тву околине и трговцима из Алексинца⁴.

Број становника у Алексинцу се стално увећавао. По првом попису из 1834. године било је 810 становника, а 1874. Алексинац има 4447 становника и био је по величини осма варош у Кнежевини Србији⁵.

У ослобођеном Алексинцу посебна се пажња поклањала развоју просвете и културе. Становници су желели да својој деци обезбеде потребно образовање и васпитање. Осим мушких и женских основних школа, које су отворене одмах по ослобођењу, отварају се стручне и средње школе. Најпре је отворена Недељна школа за шегрте и калфе 1860. а потом и Гимназија 1865. године. Библиотека и читаонца у Алексинцу под називом Касина основана је 1866. године⁶.

Модерно друштво могло је бити само оно које се старало о образовању и васпитању свог нараштаја. Међутим, држава и друштво због сиромаштва нису увек могли да отварају и финансирају рад образовних и васпитних институција. Због тога често су им прискакала у помоћ многа хуманитарна друштва и удружења. Њиховим радом биле су покривене “празнине” и пружена подршка држави у настојању да се што већи број деце али и одраслих образује. Своју велику историјску улогу нарочито у погледу стручног образовања женске деце одиграло је Београдско женско друштво и пододбори које је помагала да се оснивају широм Ср-

бије.

Почеци рада Алексиначке женске подружине

Године 1875. група просвећених жена из Београда, на челу са Катарином Миловук, првом и дугогодишњом управницом Више женске школе у Београду, удружиле су се да заједнички поведу рачуна о збрињавању сиромашне женске деце, о образовању домаћица и мајки. Оне су тада основале под покровитељством књегине Наталије “Женско друштво” 30 маја, чија је Правила Управа вароши Београда потврдила 16. јуна⁷. Једна од првих акција била им је отварање *Прве женске Раденичко-занатске школе* намењене школовању сиротих девојака за “шваље, кројиле, везиле и ткаље”. Ученице старе 13-17 година, уз препоруку чланице управе или неке друге угледне личности, примане су на бесплатну обуку у трогодишњем трајању⁸. Београдско женско друштво није се задржало само на оснивању ове школе, већ је образовало своје подружине и у унутрашњости земље, којима је главни циљ био оснивање стручних тзв. Раденичких школа, у којима су се женска деца образовала за добре домаћице, мајке и поред тога обучавале у разним радовима за домаћу потребу⁹.

По угледу на Београдско женско друштво и жене Алексинца осно-

⁴ Олга Савић, Утицајна сфера Алексинца и њене особине, Београд 1958. стр. 37-43

⁵ М. Спирић, н.д. стр.7.

⁶ Исто, стр. 320.

⁷ Савез историчара Југославије, Зборник радова; Жена у историјском развоју друштва од антике до данас, Београд, 1998. стр. 412.

⁸ Исто,

⁹ Исто, стр.413.

вале су своје удружење под називом *Алексиначка женска подружина* 1877. године у заједници са женама Соко-Бање и Ражња.¹⁰ Прва управа подружине била је састављена од супруга угледних личности јавног и приватног живота Алесинца и околине. Управу су чиниле: г-ђа Перка Бабић, председница, г-ђа Перка Прендић, подпредседница и г-ђа Христина И. Тривунац, благајник и чланице¹¹.

Рад удружења углавном се везивао за стручно образовање и васпитање женске деце, оснивање школе, управљање, финансирање, добротворна и хуманитарна делатност.

Алексиначка подружина женског друштва од самог оснивања 1877. године, као подбор Београдског женског друштва под покровитељством кнегиње Наталије је једно од првих удружења на просторима Нишког региона. Време оснивања је и период ослободилачких ратова Србије 1876-1878, када је Алексинац био војно и стратегијско место, седиште Врховне команде српске војске и последња линија одбране Кнежевине Србије. Годину дана пре оснивања Алексиначке подружине отворена је прва војна болница у Алексинцу, где се први пута жене организују на добротворним и хуманитарним акцијама као и да воде бригу о рањеним борцима.

Алексиначка женска подружина радила је на основу *Правила Женског друштва* која су добијена од Београдског женског друштва. Основни циљ, а уједно и задатак због кога је формирана, Алексиначка

женска подружина, био је да ради на националном, хуманом, привредном и просветном пољу. А своје годишње извештаје Алексиначка подружина као и други пододбори слали су Београдском женском друштву, које је све те извештаје објављивало у женском часопису "Домаћица". О часопису Алексиначка подружина је обавештена 16.07.1879. године дописом Београдског женског друштва; "да ће им послати онолико примерака првог женског часописа "Домаћица" колико имају редовних чланица. Цена у претплати првог примерка часописа за чланице је 2,5 а за остала лица 3 динара"¹².

Најстарија документација датира из 1879. године, а једну целину чини Протокол одржаних седница Управног одбора Алексиначке женске подружине. Први Записник Управног одбора односи се на одлуку истог о поруцбини 2000 позивница од Београдске штампарије, а које ће послужити за одржавање разних забава и беседа у следећој години, а за извршење ове одлуке задужује се председница подружине Марија Шпартаљ, дана 23.12.1879. године¹³.

Оснивање добротворних фондова

Материјална средства за издржавање удружења обезбеђивале су чланице од својих чланских прилога, од забава и концерата које је Алексиначка подружина организовала, од зараде, камате на орочена средства у Алексиначкој штедионици, од добротвора, утемељача, од помоћи Ми-

¹⁰ Орган женског друштва и његових подружина, "Домаћица" Београд 1935. стр.47.

¹¹ Исто,

¹² Историјски архив Ниш, Алексиначка женска подружина-142, 1879. Ф I бр.19.

¹³ ИАН, АЖП-142, 1879. Ф I бр.25.

нистарства трговине и индустрије и Моравске Банске управе .

Алексиначка женска подружина, бавећи се хуманитарном делатношћу, створила је најпре 1907. године свој *Добротворни фонд подружине*, а Правила фонда су потврђена од стране Министарства народне привреде јуна 1910 године¹⁴. Поред овог фонда на иницијативу Београдског женског друштва подружина у Алексинцу основала је и *Фонд за сиромашне ученице* и *Добротворни Фонд за старце и старице*.

Ови добротворни фондови одржавали су свој континуитет у ратном и мирном периоду, а висина улога у новцу одређивала је *утемељаче, добротворе и велике добро-*

творе. Један од првих утемељача после Првог светског рата био је Прота Стеван Димитријевић, ректор Призренске богословије, који је уписао своју мајку, кћер, зета, жену и самог себе са 120 динара улогом, а свега је уплатио 600 динара дана 30.11.1919. године¹⁵. Алексиначка подружина за своје умрле чланове: Велике добротворе, добротворе, утемељаче, редовне чланице и ученице женске подружине, фонда сиромашних ученица, фонда изнемоглих старца и старица приређивала је парастос у Алексиначкој цркви.¹⁶

Отварање и рад женске Раденичке школе

Почетком 1882.године вођене су припреме за отварање *Раденичке школе* у којој би се спремала женска деца за ваљане и стручне раднице, да би себи на частан начин обезбедиле будући живот. Таква школа у Алексинцу основана је 1.маја 1882.године као двогодишња школа¹⁷.

Оснивање и делатност једне женске занатске школе у Алексинцу везана је за активност Алексиначке подружине женског друштва. Да би на неки начин допринеле еманципацији женског дела популације у традиционално патријархалној средини, подружина на челу са својом председницом Персидом Димитријевић, деловоткињом Јеленом Мутавцић и осталим чланицама управе отворила

¹⁵ ИАН, АЖП-142, 1919, Протокол седница алексиначке подружине, 1918-1930, бр.20.

¹⁶ ИАН, АЖП-142, 1933. Ф III бр. 15.

¹⁷ ИАН, ЖЗША, Летопис Алексиначке Женске занатске школе (1882 – 1944); стр.1.

¹⁴ “Домаћица” 1910.стр.321.

је женску Раденичку школу¹⁸.

Отварању школе претодио је позив Алексиначке женске подружине објављен у листу “Видело” бр.38 и у листу “Самоуправа” бр. 35. од фебруара 1882.године свим учитељицама да се јаве ради заснивања радног односа. Од шест кандидаткиња изабрана је Фаника М. Стојковићка која је школовање завршила у Бечу. Управа је одмах известила да је на својој седници од 07.03.1882. године изабрана за учитељицу, али јој је доставила и услове под којима се прима. Услови су били:

1. *Дужност учитељице Раденичке школе је да обучава сву женску децу коју Подружнина у школу прими, свима женским радовима,, нарочито кројењу и шивењу женских хаљина, белог рубља и др. женских радова.*

2. *Часови учења биће сваког дана, изузимајући празнике и то од 8-12 и од 14-17 сати.*

3. *По могућству предавати два пута недељно немачки језик.*

4. *Подружнина платиће Вам онако како је у огласу објавила, плату б#, поред бесплатног стана и огрева зими.*

5. *У случају да би једна страна отказала, дужна ће бити на два месеца отказати раније¹⁹.*

Међутим, учитељица Фаника Стојковићка, није пристала на ове услове и самим тим није засновала радни однос. За прву учитељицу Женске Раденичке школе у Алексинцу примљена је Марија Јованићева из Београда која је прихватила горе поменуте услове. После неколико дана

обезбеђен је и смештај за школу, у кући Марије Димитријевић по цени од 180 гроша чаршијских.²⁰

Тако је и започео упис ученица у I разред Раденичке школе алексиначке женске Подружине Женског друштва. У току 1882. уписано је првих пет ученица: Кристина поч. Милана Јанићијевића, Јелисавета Павла Лукића, Илинка Живка Петровића, Милка Тоше Љубисављевића и Даринка Николе Џумалије.²¹

Школске 1907/08. године школа је добила своју зграду. Нова школска зграда подигнута је на плацу који је Алексиначкој женској подружини поклонио трговац Воја Радојковић, а по жељи своје мајке Катарине. Зграда школе изграђена од средстава помоћи и добровољних прилога²².

Изградњом школске зграде руководио је *Одбор за зидање зграде*, састављен од Управе и чланица Алексиначке женске подружине у чијем саставу су биле: Радојка Радојковићка, председник, благајник Јелена Маринковићка, деловођа Косара Петровић и чланице: Богиња Х. Илићка, Милка Петровићка и Параскева Шпартал. Уговор о изградњи школске зграде склопио је Одбор са тадашњим предузимачем Јованом Недељковићем дана 02.05.1908. године. Он је прихватио да за 6000 динара изгради школску зграду, која ће имати шест одељења. Стан за учитељицу са две собе и кухињу, учионицу и ходник²³.

²⁰ Исто

²¹ Исто, 3.

²² Исто, 45.

²³ Исто, 46.

¹⁸ Исто,

¹⁹ Исто, 2.

Оснивањем женске Раденичке школе 1882. године, Алексиначка женска подружина приступила је реализацији својих основних задатака ради чега је и основана и које у својим *Правилима* истицала у први план. Један од приоритетних задатака подружине је издржавање женске Раденичке школе. Школа је постојала за све време док је постојала и Алексиначка женска подружина, али и четири године више до 1948. године. У свом раду женска Раденичка школа, а затим и Женска занатска школа у Алексинцу радила је без прекида изузимајући само неколико месеци за време Балканских ратова као и један период за време Првог светског рата од 1916-1918. године.

Ученице Женске занатске школе у Алексинцу са краја XIX века

Финансирање рада школе

Све до Првог светског рата, Раденичку школу у Алексинцу издржавала је Алексиначка женска подружина, са мало помоћи од Министарства народне привреде и општине Алексиначке. Подружина је плаћала наставно особље, послугу, наба-

вљала све школске потребе и то све од својих прихода: од школске зараде, чланских улога, забава, концерата и тд. Сем тога, одличним и врло добрим ученицама, Управа подружине је давала проценат од зараде почев од II разреда 25%, III и IV разред по 50%. Одличне ученице добијале су од Управе: књиге, машине за шивење, производе итд.

После Првог светског рата, 1919. године обновљен је рад у Школи и тада је Министарство трговине и индустрије дало субвенције у висини од 3000 динара, за плаћање сталних и хонорарних наставника. Министарство трговине и индустрије је почело да врши надзор, поставља и плаћа управницу и сталне и хонорарне наставнике, на основу *Закона о женским занатским Школама*, донетог 1922. године. А Алексиначка подружина од својих прихода обезбеђивала је материјална средства за рад Женске занатске школе. Затим од 1929. надзор над Женском занатском школом врши Банска управа Моравске бановине у Нишу, све до 1944. године. А подружина је обезбеђивала материјална средства за рад школе, њена председница је најчешће била и управитељица школе или председник школског одбора.

Организација рада подружине

Алексиначку женску подружину сачињавале су:

1. Часнице
2. Чланице управе
3. Редовне чланице
4. Почасни чланови
5. Чланови помагачи

Ова подела чланица удружења извршена је према правима и обавезама која имају.

1. *Часнице* су најодговорнији део Алексиначке женске подружине, а чине је: председница, потпредседница, деловоткиња, касирка и учитељица. Председница као врховни старешина или управница целе установе редовно долази у школу, по потреби присуствује часовима, потписује сведочанства и друга акта и налаже исплату зарада. Деловоткиња (секретар), води опште послове – архивско и канцеларијско пословање. Касирка (благајница) исплаћује зараду. Учитељица поред обрзовно васпитног и стручног рада, Управи (благајници) полаже рачун о новцу, који од управе добија за набавку прибора, води књигу о примању и издавању новца са списковима ученица.

2. *Чланице управе* заједно са часницама старају се о раду удружења, организацији, старају се да школа одговара циљу, ради кога је установљена. Управног члана бира Главни скуп на три године, ако се којим случајем у току године укаже упражњено место у Управи, она сама из својих редова бира новог члана тајним гласањем. Над школом воде сталан и савестан надзор, прописују правила присуствују испитима ученица, прописују ценовник за ствари које се израђују у школи, врше пријем радника школе, дежурају по једна чланица Управе у школу сваког радног дана. Број чланица управе се мењао, али најчешће их је било од 10 до 15.

3. *Редовне чланице* удружења могу бити све жене, мајке, ученице

са завршеном средњом школом које плаћају чланарину, без обзира на веру и народност. Редовне чланице прима Управа подружине на предлог управних чланица. Редовне чланице имају право да посећују школу, јавна предавања, концерте, забаве, да бирају и буду бирани у управи подружине, да подносе молбе, жалбе, предлоге и да о томе одлучују. Такође имају сва права на новчану помоћ у случају болести, као и потреба друге природе. Дужност ових чланица је да се придржавају правила подружине и да тачно на време плаћају чланарину која износи 40 динара годишње. Чланица која не плати годишњи улог до краја првог полугођа идуће године престаје бити члан подружине.

4. *Почасни чланови* удружења могу бити лица која имају нарочитих заслуга за Алексиначку женску подружину, или за какво опште добро. Почасног члана бира Главни скуп, или на предлог Управе као и на предлог редовне чланице. Почасни члан добија диплому, и ако хоће може бити и претплатник друштвеног женског листа. За нарочите заслуге у раду и уложени труд да Подружина напредује, Управа је на својој седници од 29.01.1928. изабрала учтељицу у пензији и своју редовну чланицу за почасну председницу Алексиначке подружине²⁴

5. *Чланови помагачи* могу бити сва лица која уплаћују подружини месечно по 20 динара или одједном за годину дана 200 динара. Ови чланови могу присуствовати и скупштинама само без права гласа.²⁵

²⁴ ИАН, АЖП-142, 1928. Ф II бр. 19.

²⁵ “Домаћица”, Правила Женског друштва,

Своја права и дужности чланице Алексиначке женске подружине морају остваривати у складу са Правилима удружења. Понашање чланица ван правила, које штете угледу Подружине, кажњава се опоменом, новчаном казном, услед недоласка на дежурство или главни скуп, а за наношење штете друштвеним интересима удаљавањем са седница. О потпуном искључењу из подружине одлучује се на годишњој скупштини.

Подела на часнице, чланице управе, редовне чланице, почасне чланове и чланове помагаче утврђена је на основу књига Списка чланица Алексиначке подружине, Седница Управног одбора и Правила Женског друштва. На основу Протокола одржаних седница Алексиначке женске подружине (1879–1881), може се установити да су *часнице*: Председница Марија Шпартал, деловоткиња Милева Несторовић и касирка Христина Тривунац. А *управне чланице* су: Персида Димитријевић, Перка Прендић, Ленка Т Манојловић Лепосава П Тешић, Милица П Миловановић, Ковиљка Х Илић и Лепосава А Тривунац.

Прве податке о пуном саставу *часница, управних чланица и укупан број редовних чланица* наилазимо из 1896. године у књизи *Списак чланица Алексиначке женске подружине*. *Часнице* су: Председница Богиња Хаџи Илићка, потпредседница Катица Мијовићка, касирка Параскева Шпартал, деловодкиња Милица С. Тешићка и учитељица Катарина Прваковићева; *Управне чланице* су: Катарина Радојковићка, Круна Камени-

чићка, Васка Н. Јанковићка, Анка Хаџи Пешићка, Љубица И Тривунац, Јелисавета Тривунац, Цана Хаџи Трпковићка, Василија Гребераневићка, Милка Петровићка, Даринка Ненадовићева; Укупан број *редовних чланица* подружине у поменутој години био је 32²⁶.

Од оснивања Алексиначке женске подружине председнице су биле: Перка Бабић (1877-1878), Марија Шпартал(1879-1881;1894-1895), Персида Димитријевић (1882-1883), Перка Прендић(1884-1886;1890-1892), Милева Радовановићка(1886-1887), Милева Несторовићка(1888), Богиња Хаџи Илић(1889;1896), Христина Стоичевићка(1893), Круна Каменчићка(1897-1898), Параскева Шпартал(1899-1900), Јока Антићка(1901), Уранија Пачићка(1902-1903), Љубица Давидовићка(1904), Даринка Биволаревићка(1905), Емилија Тривунац(1906-1907;1919), Радојка Радојковићка(1908-1909;1920-1921), Зорка Љотићка(1910), Милка Петровићка(1911-1915), Марица Николић(1922-1924), Лепосава Тривунац(1925-1944)²⁷.

Алексиначку женску подружину сачињавају следећа тела:

1. Главни годишњи скуп (*скупштина*)
2. Управни одбор (*управа*)
3. Надзорни одбор
4. Школски одбор

1. Главни годишњи скуп или *скупштина* су двојаки: Редовни скуп и Ванредни скуп. Правилима удружења предвиђено је да се Редовни

²⁶ ИАН, АЖП, Списак чланица Алексиначке подружине женског друштва 1896-1909 књ. I

²⁷ Летопис, нав. књ. с.2-64.

годишњи скуп одржава децембра, а Ванредни скуп када “Управни и Надзорни одбор за нужно нађе” или ако 1/2 редовних чланова захтева. Међутим, прегледом Извештаја о раду долази се до сазнања да овај принцип није поштован јер су се годишње скупштине одржавале у било које доба године. Главни скуп се увек најављивао седам дана пре одржавања и није се одлагао недоласком свих чланица. Главни годишњи скуп отвара, руководи и затвара председница подружине. Одлуке су се увек доносиле гласовима присутних чланица, а при једнаком броју гласова, решавао је глас председавајуће.

На главним годишњим скуповима расправљало се о Извештајима Управног и Надзорног одбора о раду и стању удружења, вршио се избор чланова Управног и Надзорног одбора, примани су почасни чланови удружења, добротвори и утемељачи. Вршио се преглед финансиске документације – фонда подружине, фонда сиротих ученица и фонда старца и старица. Планирао се буџет за наредну годину. О свим најважнијим питањима везаним за рад подружине одлучивало се на Главним годишњим скуповима. Подружина је дужна да извести Управу Београдског Женског друштва о сазивању редовног годишњег скупа, а за ванредни скуп да се обрате за мишљење и изнесу разлоге за сазивање скупа.

2. *Управни одбор* састоји се од девет чланова који се бирају на Скупштини. Избор се врши тајним гласањем и по броју гласова одређује се ко ће бити председник, благајник, касирка, деловоткиња и пет чланица. Седнице се одржавају два пута

месечно и на њима се одлучује о напредовању своје Школе, постављању учитеља, служитеља и њабавља све што је за њих потребно. Управни одбор (управа) у одређеним временским периодима приређује забаве, игранке, концерте, лутрије и т.д. у корист касе подружине или каквог хуманитарног циља. Сва решења и одлуке Главног скупа Управни одбор спроводи у дело и брине се о извршењу.

3. *Надзорни одбор* своје седнице држи свака два месеца и сазива их председница надзорног одбора. Надзорни одбор надгледа рад Управног одбора (управе) у погледу руковања друштвеном имовином, прегледа рад благајника у погледу вођења новчаних књига, контролише сва примања и издавања и потврђују исправност својим потписом. У случају потребе предлаже Управном одбору сазив Ванредне скупштине. Чланови Надзорног одбора одговорни су за свој рад скупштини морално и материјално.

4. *Школски одбор* на основу Правилника о раду, формира се у свим полудржавним и полубановским Женским занатским школама од седам чланова, у који улазе: председница и потпредседница Подружине, управитељица, једна наставница и три редовна члана корпорације (подружине). У одсуству председнице одборским седницама председава најстарија чланица. Седнице се држе редовно једанпут месечно, чланови се позивају на седницу писменим позивом у коме се мора назначити дневни ред. Седница се не може одржати ако јој не присуствују најмање три члана, а одлуке се доносе већи-

ном гласова. У случају равне поделе гласова одлучује глас председнице. Донесене предлоге о важним променама у школи достављају се на одобрење Министарству трговине и индустрије или Банској управи Моравске бановине.

Значај рада Алексиначке подружине

Основни принципи на којима се заснивало деловање и рад Алексиначке женске подружине нису мењани за све време постојања удружења. Промена државног уређења, разни политички и економски моменти и ситуације утицали су незнатно на доградњу правила удружења, али без промене основних садржаја рада подружине.

Завршетком Првог светског рата и конституисањем државе Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца Алексиначка женска подружина наставила је са радом и већ 1919. године Раденичка школа је обновила свој рад. Из сачуване документације дневника, уписница и извештаја Женске занатске школе види се да је Алексиначка женска подружина постојала и обављала своју функцију током Другог светског рата од 1941-1944. године.

Алексиначка женска подружина своје деловање усмеравала је и на унапређењу занатства, домаће радности, хуманитарне делатности где су претежно укључене чланице и стручно оспособљене ученице. Захваљујући Београдском женском друштву, радови жена из Србије излагани су и на међународним изложбама у Анверсу, Паризу, Петрограду, Лондону и др. И скоро су се наше пред-

ставнице увек враћале са наградама, а међу излагачима изазивале би интересовање за достигнућа привреде у Србији, што је доста често доводило до успостављање пословних веза и поруцбина корисних за спољну трговину.²⁸ Алексиначка подружина је скоро увек узимала учешће у свим поменутих изложбама.

Своју сарадњу Алексиначка подружина је остваривала са подружинама из других градова Србије Највећи утицај на рад Алексиначке подружине имало је Београдско женско друштво. Прва правила о раду подружине и правила о раду женске Раденичке школе, а и касније све измене добијане су од Београдског женског друштва. Када је Београдско женско друштво славило свој јубилеј 50 година рада 1925. године, за почасне чланице Београдског женског друштва проглашене су следеће чланице Алексиначке женске подружине: Ната Тривунац, Лепосава Тривунац, Каја Димитријевић, Милка Петровић, Емилија Тривунац и Васка Загорац²⁹. Значајну сарадњу Алексиначка женска подружина остваривала је са подружинама Ниша, Крушевца, Лесковца, Врања, Крагујевца, Чачка, Пожаревца, Призрена, Охрида, Струмице и тд. Ова сарадња је била двосмерна, или се радило о продаји срећака за лутрију или помоћ за подизање зграде неких подружине које је нису имале.

За свој вишегодишњи хуманитарни, образовни и самопрегорни

²⁸ Жена у историјском развоју друштва, нав. д. с. 416.

²⁹ ИАН, АЖП, Протокол седница алексиначке подружине 1912-1915; 1918-1930. с. 64.

рад приликом прославе педесетогодишњице рада 1931. године, Алексиначка женска подружина је одликована орденом Св. Саве III степена, а председница Лепосава Тривунац и Милева Несторовић као дугогодишње сараднице овог Друштва, орденом Св. Саве IV реда.³⁰

За организовање разних активности и одржавање Главних скупова подружина је тражила сагласност најчешће од Општинског суда у Алексинцу. Поред државних и локалних органа власти који су били надређени овом удружењу, Алексиначка подружина је остваривала сарадњу са низом других добротворних организација и удружења. У ратном и послератном периоду подружина је највише сарађивала са Црвеним крстом Алексинца где је снабдевала наше војнике потребном одећом и обућом. Своју зграду школе у више наврата претварала је у болницу а највећи број чланица су радиле као болничарке и куварице. Било је и примера да је подружина школу уступала за избеглице.

Свој несебични допринос чланице Алексиначке женске подружине и ученице женске занатске школе дале су у ратним годинама. У Балканским ратовима Подружина отвара у свом дому болнички курс, предавања је држала лекар Јелена Попадић; шило се рубље у Занатској

школи, купили се прилози, све су чланице активно радиле. Једне су дежурале у кухињи и помагале Пододбору Црвеног крста, друге сакупљале рубље за 14. пук, а остале су биле запослене у Главном војном слагалишту. Године 1915. подружина уступа свој дом за војну болницу у којој су радиле све чланице. У 1918. години поново се Дом претварау болницу, прикупљене и спремљене ствари се дају Црвеном крсту. А затим се спрема и организује дочек нашој и савезничкој војсци.³¹

Било је много примера хуманости и топлине људског срца, али и наде и охрабрења за друштво које се свакодневно борило са сиромаштвом, политичким и економским кризама, неписменошћу и, како би то рекао С. Новаковић, „ко зна чиме све још“... Из окова традиционалног могло се изаћи само новим знањима и умењима, која су делом давале и школе овог типа. Она су се стицала и развијала не само у школи, већ и на забавама хуманитарног карактера, које је ово друштво припремало за ондашње грађанство. Била је то прилика да се представе и ученице ове школе са својим рукотворинама које су током двогодишњег а у каснијем периоду и петогодишњег школовања израдиле веште руке ових младих жена.

³⁰ „Домаћица” 1932. с. 41.

³¹ ИАН, АЖП-142. 1935. Ф III бр. 11.